

**KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI TASHKILLASHTIRISHDA MOLIVAVIY
HISOBNING AHAMIYATI****Elmurodov M.N.****Qo'qon universiteti talabasi,****Tojiyeva M.M.****Qo'qon universiteti "Raqamli texnologiyalar va matematika"
kafedrası o'qituvchisi**

Annotatsiya: Bugungi kunda respublikamizda iqtisodiyotni rivojlantirish asosiy masalalardan bo'lib, tadbirkorlik sohalari faoliyatini tashkillashtirish muhimdir. Bu maqolada bugungi kunda bizning mamalakatimizda yo'lga qo'yilishi mumkin bo'lgan tadbirkorlik sohasi haqida yozilgan. Pavloniya daraxti haqida va pavloniya plantatsiyalarini tashkillashtirish qancha harajat va qancha daromadga erishish mumkinligi moliyaviy hisobi nazariy jihatdan ishlab chiqilgan. Muallif tomonidan kichik tadqiqot o'tkazilib tegishli xulosalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Iqtisod, ekologiya, pavloniya, talab, ehtiyoj, daromad, foyda.

Kirish: Mamlakatimiz aholisining iqtisodiy farovonligi va turmush sifatini oshirish bugungi kundagi eng muhim masalalardan biridir. O'zbekiston rivojlanayotgan mamalakatlar qatorida bo'lib, iqtisodiyotni rivojlantirishda moliyaviy foydadan tashqari ekologik muhitni ham inobatga olgan holda tadbirkorlik subyektlari faoliyatini shakllantirishga e'tibor qaratilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarda yalpi ichki mahsulot va aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromadlarning o'sishi bilan atrof-muhitni muhofaza qilish va atrof-muhitni muhofaza qilish chora-tadbirlarini amalga oshirishga davlat xarajatlarning ko'payishi kuzatilmoqda. Qancha chora- tadbirlar hamda mablag` sarflanishiga qaramay ekologik vaziyat noqulayligicha qolmoqda. O'z taraqqiyotini oldindan uzoq muddatga ilmiy asosda rejalashtira oladigan va tabiiy muvozanatni o'zgartirmasdan foydalana oladigan jamiyatgina taraqqiyotga erishadi.

Asosiy qism: Xorijiy olimlar A. Marshall va A. Pigu, keyinchalik R. Kouz rahbarlik qilgan institutsional maktab vakillari atrof-muhitga zararni salbiy tashqi ta'sirlar deb ta'rifladilar. D.X.Medouz, D.L.Medouz va J.Randersning "O'sish chegaralari" asarlari atrof-muhitning o'sib borayotgan ifloslanishi, tabiiy resurslarni iste'mol qilish va jahon iqtisodiyoti rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishga katta hissa qo'shdi. Bu ish ilmiy jamoatchilikda katta rezonansga sabab bo'ldi. G. Deyli (X. Dali) iqtisodiy o'sish doimo atrof-muhitni ifloslantiradi va biosfera yukini oshiradi, degan fikrni qo'llab-quvvatladi. Boshqa tadqiqotchilar V.Bekkerman va B.Barlett atrof-muhit sifatini yaxshilashning asosiy vositasi iqtisodiy o'sish ekanligini ta'kidladilar. Tabiiy resurslardan samarali foydalanish muammolari bilan shug'ullanuvchi Arskiy, A.L., Bobrov, S.N. Bobyleva, O.I. Malikova, K.V. Papenov, uning asarlari makroiqtisodiy siyosatning ekologik muammolariga, barqaror rivojlanish ko'rsatkichlariga bag'ishlangan. O.V. Zubarevaning ishlarida esa xalqaro ekologik loyihalarni moliyalashtirish masalasi ko'rib chiqilgan bo'lib muallif tomonidan tegishli xulosa va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Hammamizga ma'lumki daraxtlar o'ziga karbonat angidridni yutadi va insonlar uchun muhim bo'lgan kislorodni chiqarib beradi. Shuning uchun ham davlatlar ekologiyani

yaxshilash maqsadida juda ko'plab daraxtlar ekishmoqda. Albatta insonlarga yog'och mahsulotlari juda ham kerak. Ularni yetishtirish esa bir muncha qiyinroq. Hozirgi kunda esa yog'ochbop eng mashxur bo'lgan daraxt ya'ni Pavloniya daraxti ham so'nggi yillarda O'zbekistonga kirib kelmoqda. Bu daraxt juda ham tez yetiladi va juda ham ko'p umr ko'radi. Bu daraxtni o'stirish orqali ekologiyamizga juda katta foyda bo'ladi, shuningdek respublikamizda yog'ochga bo'lgan ehtiyojni ham qondirishimiz mumkin.

Hozirgi kunda bu daraxtga bo'lgan e'tibor juda ham katta qaratilmoqda. Buni Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 27-avgust 520-sondagi "Respublikada tez o'suvchi va sanoatbop pavlovniya daraxti plantatsiyalarini barpo qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida ham ko'rishimiz mumkin. Bu qarorda respublika bo'yicha tuproq-iqlim sharoitidan kelib chiqib, suv tanqis, yer osti suvlari 30 metrdan pastda joylashgan foydalanilmayotgan zaxira maydonlarda hamda o'rmon fondining suv tanqis yoki tuprog'i sho'r bo'lgan yerlarida pavlovniya plantatsiyalarini tashkil qilish ko'zda tutilgan.

Pavloniya daraxti haqida: Dunyodagi eng tez o'sadigan pavloniya daraxti haqida eshitgan har qanday odamni o'simlikning o'ziga xos xususiyatlari va u o'sadigan sharoitlari hayratda qoldiradi. Bugungi kunda ko'pchilik uchun yangilik bo'lgan pavloniya ko'chatlari ko'chalar, dam olish joylari va xiyobonlarning landshaft dizaynida dekorativ daraxt sifatida ishlatiladi. Vaholanki, dunyodagi eng qimmatbaho yog'ochni sotib olish uchun ekiladigan pavloniya daraxti boshqa o'simliklardan nafaqat dekorativ ko'rinishi, balki qimmatli xususiyatlari bilan ham ajralib turadi. U gul ochsa, asalarilar oilasi uchun yaxshi asal manbai bo'lib, xushbo'y hidi bilan 1 oy davomida qalbni quvontiradi. Guli parfyumeriya ishlab chiqarish uchun kosmetika sanoatida keng qo'llaniladi.

Aprel-may oylariga to'g'ri keladigan gullash davrida 1 ari oilasi 10-15 kilogramm asal yig'adi. Pavloniyaning tanasi dunyodagi eng qimmat materialdir. Yaponiya Xitoy davlatlarida 1 kg asali 10\$ dan sotiladi. Dunyoda ko'proq mebelsozlikda ishlatiladi va bu daraxtdan tayyorlangan mebellar juda ham mustahkam, hattoki, chinordan ham mustahkam bo'ladi va juda go'zal ham bo'ladi. Shuning uchun ham uning 1 kv i dunyo bozorida 300-450 \$ gacha baholanadi. Albatta bu narxlar uning yoshiga qarab belgilanadi. Bu daraxtning ko'chati yerga ekilishi bilan 5 yilda ustun qilib ishlatishga tayyor bo'ladi. Agar uni mebelsozlik bo'yicha ishlatmoqchi bo'lsangiz kamida 6-7 yilda tayyor bo'ladi. Bu daraxning yana bir xususiyati borki, tayyor bo'lganidan keyin kesib tashlasangiz, keyingi yili yana qaytadan tagidan chiqadi. Bu daraxt 100 yildan ham ko'proq yashashi mumkin.

Keling kichik tadqiqot qilib ko'ramiz. 1 gektar yerga pavloniya ko'chatlarini ekib qancha xarajat va qancha daromad qilishimizni ko'ramiz.

1-jadval

Nº	Sotib olinayotgan mulk va hom-ashyolar	O'lcho v birligi	Soni	Narxi (so'm)	Jami (so'm)	so'mmasi
1.	Pavloniya ko'chati (M1 navi)	dona	1250	15 400	19 250 000	
2.	O'g'it (biogomus)	kg	2500	2000	5 000 000	
3.	Carbamint	kg	100	2800	280 000	
4.	Emamektin benzoat	kg	125	30 000	3 750 000	
5.	Tomchilatib sug'orish texnikalari				27 000 000 (taxminan)	
6.	Ko'chatni ekish jarayoniga qo'shimcha kuchlar uchun (transport, mehnat...) va boshqa xarajatlar uchun				4 000 000	
	Jami:				59 280 000	

1-jadvaldan kelib chiqqan holda pavloniya plantatsiyasini tashkil etish uchun 59 280 000 (ellik to'qqiz million ikki yuzu sakson ming) so'm harajat qilinadi.

Bu soha juda serdaromad soha hisoblanadi. Chunki bu daraxtlar juda ham tez yetilgani bilan birgalikda juda ham sifatli va chiroylidir. Buning barglari juda ham moyli bo'lganligi uchun ham chorvachilikda yem o'rnida foydalaniladi. Gulidan esa dunyo bo'yicha eng sifatli va qimmat asal yetishtiriladi. 1 kg asali dunyoda 10\$ hisoblanadi. 1 gektar yer maydoniga 4x2 metr sxemada ekilsa 1250 ta ko'chat ekiladi. Ko'chatlar esa aprel oyining birinchi 10 kunligida ekiladi. Ekilganidan so'ng, bir yilda 9 metrgacha bo'y cho'zadi. Keyin fevralning boshida tagidan kesiladi. Bu jarayon daraxtning tomiri yerga qattiq o'rnashib olishi uchun amalga oshiriladi. Ko'chatni 15 400 so'mda oladigan bolsak, uni 7 yildan keyin sotadigan bo'lsak, har bittasidan o'rtacha kamida 300\$ daromad olamiz. Albatta ishbilarmon odam 7 yil kutib o'tirmaydi. Birinchi ikki yilida orasiga kartoshka yoki boshqa narsa ekib daromad qilishi mumkin. Chunki erta bahor tagidan kesilgan pavloniya tagidagi ekinlarga soyalik qila olmaydi. Keyingi yillarda esa orasiga biron nima ekish qiyinroq bo'ladi chunki kattarib tagiga quyosh nuri o'tmay qolishi mumkin. Lekin ishni ko'zini biladigan odam albatta, bu yerdan ham ustalik bilan chiqib ketadi. Pavloniyaning quritilgan barglari chorva mollari va qo'ylari uchun juda ham foydali ozuqa hisoblanadi. U bemalol yem-ozuqaning o'rnini bosa oladi. Shuning uchun ham barglaridan ham daromad olsa bo'ladi.

2-jadval

Nomi	Birinchi vazni	Sotuv narxi	Ishlab chiqarish
Pavloniya	1 dona	3 000 000 so'm	7 yilda
Jami: 1 200 ta	1 200 dona	3 000 000 000 so'm	7 yilda

2-jadval bo'yicha ko'rib turibmizki 1 200 dona pavloniya ko'chatidan 7-yilda 3 600 000 000 (uch milliard olti yuz million) so'm daromad olishimiz mumkin.

Xulosa: Hozirgi vaqtda tabiatni muhofaza qilishni ta'minlash masalalari nazariy jihatdan ishlab chiqilgan. Lekin ularni amalga oshirish juda katta mablag' sarflashni talab qiladi. Lekin tadbirkorlik subyektlari faoliyatini tashkillashtirishda ekologik vaziyatga ta'sirini hisobga olish birlamchi vazifa bo'lishi lozim. Biz yuqorida ko'rib o'tdikki Pavloniya daraxtini yetishtirish har taraflama foydali bo'lib, sarflanagan harajatlarni qoplabgina qolmay, balki yaxshigina biznes ham bo'lib, bu orqali daromad ham olish mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, pavloniya daraxtini yetishtirilsa Respublika iqtisodiyoni rivojlantirish mumkin va bunga parallel ravishda ekologiyaga ham ma'lum miqdorda yordam berish mumkin. O'zbekistonda pavloniya plantatsiyasini tashkil etish orqali yog'ochga bo'lgan talabni qondirishimiz mumkin hamda yog'och eksportini ham yo'lga qo'yishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. S. Ubaydullayev, D. Shomuratova, PAVLONIYA DARAXTINI YETISHTIRSHDA ANANAVIY USULLARNING AHAMIYATI //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. D6. – C. 86-87.

2. O'zbekiston Respublikasi vazirlar mahkamasining 2020-yil 27-avgust, 520-son "RESPUBLIKADA TEZ O'SUVCHI VA SANOATBOP PAVLOVNIYA DARAXTI PLANTATSIYALARINI BARPO QILISH CHORA-TADBIRLARI TO'G'RSIDA"gi qarori.

3. Tajiyeva M.M. (2022) SOCIO-ECONOMIC SYSTEM OF SMALL BUSINESS THEORETICAL VIEWS OF SCIENTISTS IN DEVELOPMENT. A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, 55-59.

4. Tojiyeva M.M. (2022) Худудий иқтисодиётни ривожлантиришда кичик бизнеснинг аҳамияти, 3rd German Conference-2022, A CONFERENCE FOR THE FUTURE GRADUATES AND EDUCATORS. Berlin, Germany July 30th

5. Кичик бизнесни ривожлантириш самарадорлигини баҳолашнинг ўзига хос хусусиятлари, International Conference on Developments in Education Hosted from Bursa, Turkey. July 15th 2022.